БУБА Д. СТОЈАНОВИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ПЕДАГОШКИ ФАКУЛТЕТ У ВРАЊУ

ДАНИЈЕЛА Б. МИШИЋ

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ПЕДАГОШКИ ФАКУЛТЕТ У ВРАЊУ

ЗОРИЦА В. ЦВЕТАНОВИЋ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

УЧИТЕЉСКИ ФАКУЛТЕТ

СТРИП У НАСТАВИ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ У МЛАЂИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ – МЕТОДИЧКЕ МОГУЋНОСТИ

САЖЕТАК. Могућности коришћења стрипа у настави матерњег, али и страног језика и књижевности разноврсне су и многобројне. Он може бити мотивација за доживљај књижевног дела, потпуније разумевање граматичких категорија, правописних правила или повратна информација о прочитаном. Стрип подстиче читалачку перцепцију ученика, а његово сачињавање развија опажај за одвајање кључних сегмената који се представљају сликом и текстом. У савременом добу у којем доминирају дигитални медији, свакако заслужује посебно место у настави како би оснажио вредност књиге. Циљ рада је представљање могућности за коришћење стрипа у настави матерњег језика, књижевности, језичке културе и учењу страног, односно енглеског језика.

У раду су приказани елементи стрипа, његова структура и осврт на историјске чињенице, као и могућности употребе у настави. Као визу-

¹ bubast@ucfak.ni.ac.rs

Рад је примљен 23. марта 2017, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 22. јуна 2017.

елно средство комуникације карактерише га временска димензија настала ређањем кадрова, што га чини сличним филму. Истовремено изражавање сликом и текстом, карактеристичан дијалог, ређе монолог, динамика и временски след посебно су занимљиви ученицима, што га препоручује за учење језика, подстицање читања, развијање језичке културе и боље разумевање књижевности.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: стрип, настава српског језика, енглески језик, стрип у настави.

УВОД

Још у доба неолита цртеж је био начин бележења човекових мисли, осећања, расположења. Та прва човекова духовна активност претпоставља се да је била изазвана и естетским тежњама, подстакнутим емотивним проживљавањем догађаја. Цртеж, односно слика основ је првих писмовних облика од којих је сваки изражавао одређену идеју, представљао одређени појам. Пиктограм је и данас значајан вид комуникације у животу човека (саобраћајни знаци, математички симболи, грбови, заставе, логои...). Савремене генерације одрастају уз дигиталне медије те имају све израженију потребу да се споразумевају најпре сликом, покретом, онда звуком, а на крају говором или писањем.

Имајући у виду да дете одмалена свет доживљава у сликама, а цртежом изражава свој доживљај, визуелни медиј представља омиљени начин комуникације, али и сазнавања (Scott, 2005). Прве линије, облици и површи, прве „слике“ плод су дететове маште подстакнуте оним што је видело, запазило, визуелно доживело. Рано интересовање за цртеж и сликовне садржаје пружа могућност родитељима, а посебно васпитачима и учитељима да цртеж искористе као моћно средство у развоју детета. Цртеж као доминантан медиј у стрипу, уз пажљиво биране речи, може бити моћно средство васпитања и образовања деце млађег школског узраста.

„Занимљивост стрипа се првенствено огледа у сталности ликова и хумористичкој техници, те он носи карактеристично обележје модерне масовне културе“ (Речник књижевних термина, 1992, стр. 770).

Модерни стрип би требало да буде „онај који шири своје моћи, све више се ближи духу и сложенијем исказивању значења, препознатљив је управо по вредности свог пропратног текста...“ (Ignjatović, 1975, стр. 4). Тако стрип данас више није само прича, шала, забава у сликама, већ постаје творевина интелектуалне

вредности захваљујући чему би могао да има значајно место у школи. Сажимање у модерном стрипу је неопходност, јер преко изабраних детаља, њима и њиховим прикривеним значењима „приповеда“, што представља значајну уметничку вредност и богатство. Тако конципиран, по правилу, не може и не жели да пружи све, чиме се као вид сажетог саопштавања разликује од било које друге класичне усмене или писане форме. То сажимање у стрипу није недостатак, већ у случају употребе у настави може бити снажан подстицај мисаоне и језичке активности, прилика за испољавање креативности ученика. Међутим, „спознаја о дечјој привржености стрипу као да не допире до састављача наставних програма... Етикетањем стрипа шундом занемарују се његове бројне могућности у наставном подручју друштвених и хуманистичких наука“ (Lazzarich, Томљеновић, 2011, стр. 7-8). Било као мотивација за доживљај књижевног дела, потпуније разумевање граматичких категорија, правописних правила или као повратна информација о доживљају прочитаног, односно степену разумевања сазнатог, стрип заслужује посебно место у настави како би оснажио вредност књиге у време дигиталних медија.

СТРИП КАО МЕДИЈСКА ФОРМА КОД НАС И У СВЕТУ

Свој настанак стрип дугује комбинацији двају писма: сликовно-значењског и гласовно-значењског што је учинило да постане својеврстан визуелно-литерарни систем који одавнина привлачи пажњу, како деце, тако и одраслих. Comic strip (на енглеском весела трака или врпца) је низ цртежа који приказују неки догађај, а праћени су кратким, сажетим текстом „преко потребним за објашњење и повезивање појединих епизода на сликовној врпци“ (Педагошка енциклопедија 2, 1989, стр. 398). То је визуелно средство комуникације за које је карактеристична временска димензија која се постиже ређањем кадрова, односно то је „низ слика без речи или са сасвим мало текста, при чему су слике наизглед тако да личе на каиш или филмску траку“ (Педагошки речник 2, 1967, стр. 413). Осим временске димензије и следа догађаја важна карактеристика стрипа је истовремено изражавање сликом и текстом. Дакле, радња, збивање које је приказано, почива на сликовно-знаковном писму што одговара фабули у књижевном делу. Стрип је „прича чија је акција представљена низом слика пропраћених текстуалним дијалогом или објашњењима“

(Речник књижевних термина, 1992, стр, 770). Тиме се стрип намеће као моћно средство у настави језика и књижевности. Састоји се од теме, кадра, слике, текста и звукова те у себи обједињује визуелне, штампане и аудитивне медије.

Тема означава оно о чему се у тексту говори, увек је кратка и јасна. Кадрови се нижу с лева на десно и одозго наниже при чему морају бити исте величине. Текст је сажет, јер у неколико кадра треба испричати целу причу. Често је у „облачићу“, а може бити и без њега, на дну или изван кадра. За стрип су веома важни звукови. Сам облик облачића има звучну улогу. Тако постоје облачићи који означавају говор lika или његово размишљање. Гласност звукова или говора у стрипу може се навестити интерпункцијом (упитницима, узвичницима, као и величином и дебљином слова). За стрип је карактеристичан дијалог, ређе монолог, што га уз динамику и временски след чини привлачним деци предшколског и млађег основношколског узраста.

Као медијска форма, појављује се у другој половини 19. века, тачније творцима стрипа сматрају се тројица аутора Ričard Autkolt, Dženis Svinerton и Rudolf Dirks (видети више у Ignjatović, 1975), који су 1896. године објавили своје прве хумористичке цртеже. Мада је идеја о стрипу присутна много раније, још у цртежима пећинског човека, цртежима на античким вазама и рељефу штитова, на фризовима грађевина, као и у египатском сликарству или на Трајановој табли² која је настала око 100. године н.е. Даљи развој стрипа наставља се у ренесансној Немачкој и Француској када се појављује слика удружена са текстом. Ипак, на појаву претеча стрипа највише је утицао проналазак штампарске пресе чиме је још у XVIII веку енглески сликар Вилијем Хогар (William Hogarth) створио неколико сликарски наративних секвенци.

Код нас прве низове повезаних слика доносе Змајев часопис за децу Невен и часопис за децу Споменак који је уређивао Иван Мартиновић, „листови за забаву и поуку српској деци са сликама“ (Петровић, 2014, стр. 114). Теме у првим стриповима код нас

² Натпис на табли је био уклесан у шест редова са богатом рељефном декорацијом. Табла је украшена са два делфина у скоку изнад површине воде, шестолатичним ружама и орлом раширених крила. Испод натписа на латинском „ИМПЕРАТОР ЦЕЗАР, БОЖАНСКОГ НЕРВЕ СИН, НЕРВА, ТРАЈАН АВГУСТ ГЕРМАНИК, ВРХОВНИ СВЕШТЕНИК, ЗАСТУПНИК НАРОДА ПО ЧЕТВРТИ ПУТ, САВЛАДАВШИ ПЛАНИНСКО И ДУНАВСКО СТЕЊЕ, САГРАДИ ОВАЈ ПУТ“ је фигура која клечи, а изнад је надстрешница са касетираном таваницом.

биле су преузете из фолклора и Доситејевих басни или прерађени мотиви из филмова. Њиховом анализом закључујемо да је очигледна намера аутора да текстом и обавезно сликом уз стихове привуку пажњу најмлађих и на занимљив начин истакну вредност књиге, читања и учења. Стрип је поред забавне, имао и поучну улогу, што се из прилога који следе може видети.

СЛИКА 1. СТРИП ШАЛА ПРЕТОВАРЕНО, НЕВЕН 1881. ГОДИНЕ
(DRAGINČIĆ, ZUPAN, 1986)

Присутан хумор и асоцијативност богате машту најмлађих пружају могућност да унапред виде шта се може десити ако је неко неопрезан и непажљив. Дидактичност, најпре сликом, а онда и текстом опомиње да у свему треба бити умерен. Истичући значај очигледности, али и практичне активности за успешно учење и комплетан развој деце, „Јован Јовановић Змај се држао тога све до новембра 1886. године када су у Невену текст песама пратиле ликовне илустрације“ (Грујић, 2014, стр. 104), да би у 21. броју увео још једну новину – стрип слагалицу. „Причу Шта се догодило са очевим шеширом објавио је без пратећег текста и испремештаним редоследом слика поставио занимљив задатак читаоцима“ (Грујић, 2014, стр. 104). Тиме је показао да изузетно цени оштро око и ум најмлађих. Од њих се очекивало да покажу снажљивост, оштроумност, креативност како би све „вратили“ на своје. Подразумевало се да ће се интелектуално и језички поиграти са низом испремештаних слика како би осмислили текст који би се уклопио уз овај догађај и тако предвидели последице учињеног.

Динамика присутна у стрипу, згуснутост и језгровитост језика чине га блиским деčјим играма и пружају могућност одгонетања шта је још могло бити, ко се појавио, шта се догодило, како се

Слика 2. ШТА СЕ ДОГОДИЛО СА ОЧЕВИМ ШЕШИРОМ, НЕВЕН 1886.
ГОДИНЕ, (DRAGINČIĆ, ZUPAN, 1986)

завршило и сл. Дечаца млађег школског узраста воле подвиг, покрет и аудитивне елементе у стрипу; девојчице се више интересују за боју, облик и естетске вредности. Са узрастом све више пажње посвећују слици, али и тексту, пажљиво бираним речима које крију дубље значење, траже везу између ликова, њихових физичких особина представљених сликом и духовних „насликаних“ речима.

„Данашњи центри стрипа – Француска, Белгија, Јапан и САД – негују различите традиције. Француски стрип највише полаже на уметничку вредност; познати аутори су Удерзо (Астерикс), Морис (Талични Том) и др. Јапански стрип манга најмлађи је, а најтиражнији; пажња се више посвећује радњи него цртежу. Познати стрип аутори у САД су М. Флајшер (Бети Буп), А. Рајмонд (Флеш Гордон), Е. Крислер (Попај), а познати стрип јунаци Волта Дизнија су Мики, Шиља, Паја Патак и др., као и суперхероји: Супермен (1938) и Бетмен (1939)“ (Опачић, 2014, стр. 783).

Због велике моћи стрипа да на брзину „поведе“ најмлађег читаоца у свет маште, понесе га и мотивише, делује на њега најпре емоционално, па тек онда интелектуално, у прошлости је био прозван од стране скептичних родитеља и педагога као недо-

вољно вредан уметнички израз. Међутим, данас постаје све потребнији дечјој литератури као значајан подстицај у смислу емоционално-интелектуалне припреме, обезбеђивања трајније концентрације, али и визуелизације и конкретизације одређених граматичких садржаја, правописних правила, уметничког света књижевног дела, посебно у првом и другом разреду.

Циљ рада је приказ методичких могућности за коришћење стрипа у настави матерњег језика, књижевности, језичке културе, као и у учењу страног, односно енглеског језика. Задаци су: утврдити основне елементе стрипа који пружају могућности за остваривање наставних циљева и задатака; утврђивање методичких смерница за коришћење стрипа у предметним областима. У наставку рада бавићемо се могућностима стрипа у настави језика, како матерњег тако и страног, у циљу квалитетнијег усвајања стандардних норми језика и развијања љубави према књижи и читању.

МОГУЋНОСТИ СТРИПА У НАСТАВИ ЈЕЗИКА, ЈЕЗИЧКЕ КУЛТУРЕ И КЊИЖЕВНОСТИ

Савремено дигитално друштво даје предност визуелним медијима те књига, као штампани медиј и извор знања, полако бива потиснута. У том контексту стрип постаје све моћније средство у сазнавању садржаја, како ликовне тако и литерарне уметности. „Стриповска белетристика техником цртежа и речи плени машту и ствара илузију схватљивости подједнако код деце и одраслих, те може бити у служби науке или других интелектуалних прегнућа“ (Петровић, 2014, стр. 114). Као својеврсни визуелно-литерарни систем стрип све више привлачи пажњу најмлађих.

У контексту интермедијалности, истраживања (Kerneža, Kovdigel Aberšek, 2016; Lazzarich, Томљеновић, 2011) показују да су стрипови омиљено штиво најмлађих због хумора, забавности, краткоће, спонтаности којом се намећу, али и динамике, звука и слике. Све више постају ефикасан метод у усвајању језика или рецепцији књижевног дела. У време кризе читања, када поласком у школу треба усвојити сложене мисаоне вештине – читање и писање, уз одбојност која постоји према штампаним медијима, стрип може бити драгоцен помоћ. Зато га све чешће срећемо у букварима, читанкама, уџбеницима других предмета, а посебно уџбеницима страног језика.

Уиграни спој слика + слова = реч је почетни корак у учењу читања, откривању значења речи и њеном озвучавању. Темпо чита-

ња у овом случају диктира сам читалац у зависности од својих способности, док га визуелна стабилност привлачи и тиме развија позитивне особине личности драгоцене за усвајање технике читања, попут упорности, стрпљења и истрајности у откривању поруке коју стрип шаље. Ученици првог разреда могу да цртају појмове на основу речи, или да пишу речи на основу слика и тако сами стварају стрип. Могу да пишу дијалоге међу ликовима басни, да осмишљавају борбе добра и зла у бајци, место и време дешавања радње, да илуструју поетске слике у песми, дајући им звучни ефекат, да „нижу“ догађаје у причи.

Савремено песништво, такође, користи елементе стрипа, па су тако песме Душана Поп Ђурђева „насликане“ речима. „Песништво оличено у визуелним симболима који подсећају на слике срца, ласте, дрвета, цвета, јабуке и сличне привлачне ликовно-фигуративне форме, презентација су сликовног писма младог адресата“ (Петровић, 2012, стр. 49), што иде у прилог појачаној визуелизацији и емоционалном доживљају који код њега доминира.

У настави граматике и правописа стрип се може користити на више начина (Петровачки, Љ., Савић, М. 2012, стр. 14–19). Функционално се може употребити као лингвометодички текст у којем се препознаје језичка појава. Поседно погодни садржаји за такву обраду су врсте реченица (изјавне, упитне и узвичне), интерпункцијски знаци, велико слово на почетку реченице, управни говор. Ученици од првог разреда основне школе уче основе језика и правописа, а стрип им у савладавању основа граматике и правилног писања може веома помоћи и наставу учинити занимљивом.

Стрип се и у настави језичке културе може користити на више начина. Развијени дијалози служе као подстицај за свакодневне разговоре или усмерене језичке вежбе на наставним часовима. Разговор о сегментима стрипа, догађајима, јунацима и њиховим поступцима утиче на говорне способности ученика. Прожимање наставе књижевности и писменог изражавања може се остварити приказивањем делова или целог књижевног текста у виду стрипа. Такав начин повезивања могућ је и после читања романа. На пример, „око Хлапића ће ученици испричати своју причу (Један дан на путовању с Хлапићем), дати јој наслов или прочитани роман изразити стрипом, заједничком сликовницом уз истодобно тихо слушање Берлиозове Фантастичне симфоније“ (Лућић, 2005, стр. 149). У раду са ученицима млађег основношколског уз-

Слика 3. Именице, Показивач.

раста погодно је користити стрип у различитим наставним ситуацијама, а у наставку рада приказане су методичке могућности подстицања за доживљај књижевног дела.

СТРИП КАО ПОДСТИЦАЈ ЗА ДОЖИВЉАЈ КЊИЖЕВНОГ ДЕЛА

Илустрације у књигама одувек су привлачиле најмлађе. Још пре него што се појави штампа у боји, занимљиви комични цртежи били су снажан подстицај детету да завири међу корице књиге, упозна ликове, проживи догађаје, открије поруке. Поклањајући најмлађима, у свом Невену, уз текст песме и слику, Змај је имао „јасну представу о томе колико прикладна илустрација чини текст богатијим и код реципијента олакшава емпатију са прочитаним садржајем“ (Грујић, 2014, стр. 100). „Детету ће прво илустрација скренути пажњу и заинтересовати га за текст. Тај његов први контакт са књигом ... служиће као мерило и путоказ, као оријентир и путовођа за све потоње књиге“ - истиче Змај (Грујић, 2014, стр. 101). У његовим често стрипованим песмама у Невену, анимални јунаци су: сналажљива лисица, домишљата мачка, несташни миш, радознали мајмун, ружно паче, пијана гуска, несташ

шно штене... Блиски и иначе омиљени деци, приказани су у не свакидашњим ситуацијама: као ђаци (Пачја школа), говорници (Патак и жабе), неустрашиви и упорни у својим намерама (Медвед и зечићи), увек предузимљиви (Коњаник). Те „динамичне стриповане песме пружају могућност уверљивије карактеризације јунака и доносе јасније поруке“ (Грујић, 2014, стр. 103). Могућност илустровања дужих песама у виду стрипа посебно је драгоцен у циљу лакшег учења напамет и потпунијег разумевања (видети задатак за самостални рад ученика уз песму Вожња – Д. Максимовић у Цветковић и сар. 2010, стр. 43).

Читајући дијалоге, наслућујући мисли и намере ликова, пратећи радњу, одгонетајући загонетно у јединству слике и речи реципијенту се нуди могућност да активно учествује у сазнавању дела. Познато је да лик у књижевном делу одликује развијени, сложени и често противуречни карактер.

„У методици наставе матерњег језика, током анализе, најчешће се тумаче поступци карактеризације остварени посредством: (1) описивања унутрашњег изгледа лика; (2) именовања лика; (3) вербалног испољавања лика; (4) описа: екстеријера, ентеријера или природе; (5) ситуационог сликања – кроз деловање, акцију или догађаје; (6) социолошке; (7) психолошке и (8) естетске карактеризације“ (Стакић, 2015, стр. 300).

Све наведено је путем стрипа могуће, он постаје моћно средство у њиховом разоткривању. Узмимо пример Малог принца, романа Антоана де Сент Егзиперија. То је, како истиче Црнковић

„... прича која се обраћа дјечи, а говори о најозбиљнијим питањима живота, о отуђености савременог високоцивилизованог човека; ... прича која се обраћа дјечи, а превише тражи од дјече док је у исто време кристално једноставна у језику и изразу и до савршенства прожета детињим погледом на свет и ствари ослобођене прагматизма; прича која се разрачунава с одраслима износећи дијагнозу за коју не верујемо да може бити деци разумљива и доступна“ (Crnković, 1987, стр. 224).

У тежњи да се ово изузетно вредно књижевно дело приближи деци у издању Веселог четвртка пре неколико година појавила се стрип адаптација **књиге Мали принц** из угла француског цртача **Жоана Сфара**. Књига – стрип је наишла на одличан пријем како у Француској, тако и код нас.

„Динамична радња, богати дијалози који се дешавају у пустињи и оригиналне Егзиперијеве илустрације у делу, посебан однос према

цртању, вештини коју „заслугом“ других аутор дела није могао да усаврши биле су довољан подстицај **Сфару** да избалансира два строга критеријума и креира добар стрип богатог стила и пуног колора држећи се готово гномских Егзиперијевих идеја, попуштајући узда оригинала тек на махове, да би се одржала битна динамика током оригиналног графичког остварења. Оно што је кључно, што издаваја књижевно дело Мали принц од осталих, Сфар је успео да задржи и у својој адаптацији да чувену егзиперијевску поруку – никада не смемо заборавити дечији поглед на свет, подједнако битан у дечијем и у свету одраслих...“.

(Мали ђринц, Макарт)

Употреба стрипа у циљу приближавања овог за децу сложеног дела може значајно да их подстакне у фази мотивације за читање тиме што ће визуелно, упознајући главног јунака и кључне ликове активније приступити читању и сазнавању његових вредности. Визуелни доживљај значајно доприноси јачању жеље најмлађих да помоћу слика и одабраних дијалога асоцијативно мисле, предвиде о чему ће бити речи. Подстакнути стрипом, уз обавезно читање дела у целини, ученици могу “помоћи“ Малом Принцу да открије како то време посвећено некоме чини особу посебном (дилема са којом Мали Принц одлази у стрипу, види слику 4). Загонетност визуелно изазваног доживљаја, сажето казивање, дијалог, динамика радње, просторно одређење и временски след пружају могућност реципијенту да дело доживи у сликама које ће касније, читајући самостално, да домаштава.

Многобројне дилеме Малог Принца у делу, у стрипу су дате само у назнакама, сликом и речима постављене као загонетка, што је добра прилика за дубљи истраживачки рад на тексту код куће, али и плодне дискусије на часу. Учитељ би требало пажљивим читањем дела пре часа да обележи места на која упућује стрип, локализује кључне литерарне проблеме, а онда емоционални и интелектуални доживљај ученика изазван визуелним подстицајима да искористи за активно укључивање у дубље тумачење текста.

Час мотивације за читање протекао би у упознавању са стрипом и давању истраживачких задатака за рад на тексту, што је добра прилика да се сазна лично виђење ученика изазвано стрипом, послушне начин размишљања, упореди мишљење пре и после читања. Поредити делове текста и кадрове који их приказују у стрипу, могуће је уочити богатство језика, лепоту речи, много-

СЛИКА 4. МАЛИ ПРИНЦ, HAPPYNOVISAD.

значност поетских слика које свако доживљава на себи својствен начин, што код визуелно датог није толико изражено.

Оно што употреба стрипа у настави књижевности може да узрокује као опасност, као и сликовница и цртани филм, јесте да самим читањем стрипа ученици „не могу апсорбовати елементе литерарне речи и удовољити њеним сложеним захтевима“ (Петровић, 2014, стр. 114). Најчешћа „агресивност, стереотипни про-тагонисти и ситуације у које се упада идући право кроз експреси-ју, не пролазећи кроз значење, пасивизирају дух и уобразиљу, блокирају мисао и замагљују егзактније поимање објективне стварности“ (Петровић, 2014, стр. 114). Зато, стрип може послужити само као помоћно средство у циљу мотивације за читање, а никако не може заменити читање. Пажљиво биране сцене биће добар подстицај истраживачком читању, читању са предвиђањем и успешној рецепцији, а да не ометају домаштавање оних места неодређености којима је дело богато.

Стрип има велики значај и у учењу страног језика на предшколском и млађем основношколском узрасту. Иако постоје заједничке методичке могућности коришћења стрипа у настави

матерњег и страног језика, у наставку су назначене посебности употребе у настави енглеског језика.

СТРИП У НАСТАВИ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА

Читањем стрипа у наставном раду на часовима других предмета, а посебно на часовима енглеског језика у основној школи, кроз комуникацију јунака и визуелне доживљаје, развија се комуникација рецепијената, а задовољство које се јавља након читања омогућава естетски доживљај који је увек индивидуалан код деце и подстиче њихову креативност да језиком слике створе нову слику речи.

У стриповима на енглеском језику визуелни детаљи доприносе разумевању тока радње, карактеристика јунака, догађаја и појава, али и усвајању страних речи, упознавању друге културе. О вредности структурних текстовних елемената и визуелних ефеката у стриповима и сликовницама Пери Ноделман каже: „То што себе и своју децу више приближавамо семиотици сликовница, путем којих им приказујемо њихов свет и њих саме, омогућује нам да их оснажимо у борби за сопствену субјективност – што је, свакако, далеко пожељније него да их спутавамо терајући их да се прилагођавају нашим погледима на свет“ (Хант, 2013, стр. 123).

Приступом стрипу на часовима енглеског језика ученици уочавају да радња брзо протиче низањем слика и знакова створених маштом и мишљу аутора. Тематика захвата, наизглед, безазлене дечје светове, који могу бити, и јесу, препознатљиви, драматични до оне мере до које може досегнути духовни склоп детета. За одрасле, комплексне поруке откривају се упорном тежњом да се сазна намера писца, уверење које може поткрепити стваралачке моћи, ненадано откриће дубљих слојева текста, повезаност са мотивима других жанрова. Сплетови културолошких ознака, у стрипованим публикацијама намењеним учењу енглеског језика, које се детаљима у тексту и слици манифестују, задиру дубље у суштину општељудских вредности, традицијских и културних. Слика као прастари израз мисли, реч као потреба да оснажи слику, заједно – реч и слика – успешно могу да укажу на преплитање начина мишљења света и индивидуе у њему.

Са различитих аспеката и нивоа истраживања страног језика и везе са сликом, ствара се нова увек другачија визуелно-језичка представа која се може преточити у саму слику или чисти текст.

У напредовању учења енглеског говорног и писаног израза стрип има велику улогу. Читањем дијалога на енглеском језику ученик постаје активан рецепијент у савладавању страног језика. Учење на тај начин постаје занимљивије, јер га оспособљава да и практично овлада језиком. Уз помоћ наставника, а нарочито ако је текст озвучен, што савремена настава страних језика све више користи – ученици, пратећи слику и слушајући уче изговор, могу да ухвате ритам, брзину и осете мелодију изговорене речи или реченице. Помоћу чула слуха најбоље и најбрже усвајају изговор и мелодију енглеске речи и реченице, а визуелним доживљајем учвршћују писану реч.

Слика 5. FAMILY AND FRIENDS 2, ENGLISKI JEZIK ZA ČETVRTI RAZRED OSNOVNE ŠKOLE, NAOMI SIMMONS, OXFORD UNIVERSITY PRESS, NOVI LOGOS, СТР. 34.

Сав тај назначени свет који ћемо читањем стрипа на енглеском језику открити са ученицима, омогућиће нам да на посебан начин тумачимо садржај, препоручујемо и упућујемо их на нова читања и стварања на енглеском језику. Структура изабраних стрипова утицаће на њихов лични доживљај, подстицаће асоцијације, алузије које проистичу из ликовно-језичких садржаја.

Игра у стрипу и више је од игре, посебан је квалитет и уметнички захват, јер се на њу гледа срцем детета – читаоца. Безазлене и опасне игре којих има у стриповима, на другачији начин шаљу дидактичке, али и поруке које означавају борбу за добро, борбу против уништења. Моћ кратких мисли у синергији са бојама, линијама, облицима пружа шансу да се језик обогати новим значењима која не фигурирају сама за себе. Чак и када је нонсенс у тексту, ономотопеја, усклик, уздах, рецепијент црпи из њих нове форме језичког изражавања, што за учење страног језик представља добит. И када има дисконтинуитета у развоју радње стрипа ликовно-језичка линија не одступа од симбола који су увек присутни као показатељи да се мрежа слова и речи шири покретањем динамике замишљене радње, а све ради остваривања идеје која логиком ту радњу усмерава. У стриповима се може наићи на преусмеравање мисли јунака и протицања радње са циљем да оно што је исказано другим гласом, језгровитим језиком, допуњено сликом подстиче креативност и тиме доприноси преображају језика и мисли рецепијената у позитивном смислу.

Сликовнице и стрипови представљају добру основу за континуирано учење страног језика путем дужих (условно речено) прича, бајки, басни или одломака из романа који су често део обавезне лектире на српском језику што пружа прилику за успешну интеграцију.

Стрип као савремени визуелни медиј може значајно помоћи наставнику страног језика у развијању креативности деце да кроз дијалог, сцену, читање наглас, вежбање изговора успешно се усмено и писмено изражавају на енглеском језику.

ЗАКЉУЧАК

Визуелни и језички системи знакова присутни у свакодневици ученика данас су основа стрипа. Модеран стрип све више постаје творевина интелектуалне вредности, захваљујући чему би могао да има значајно место у школи. Као вид сажетог саопштавања разликује се од било које друге класичне усмене или писане форме и баш зато јесте веома занимљив ученицима, што наставници

треба да искористе у сврху мотивације за учење, посебно на часовима језика.

Преко изабраних детаља, често прикривеним значењима, стрип приповеда о стварном и нестварном, о животу и људима, свету око нас, што представља значајну уметничку вредност. У настави може бити снажан подстицај мисаоне и језичке активности, прилика за испољавање креативности. У многим сегментима наставе може послужити као мотивација за читање, учење, утврђивање и развијање језичке, али и опште културе ученика.

Када је реч о настави матерњег језика пожељно је користити стрипове на више начина. Помоћу слика и одабраних дијалога ученици се могу мотивисати да читају књижевни текст. Стваралачки рад као основу може да има израду секвенци или целог стрипа инспирисаног прочитаним делом. У настави језика и језичке културе стрип може бити подстицај за лакше савлађивање градива, за разговор или говорење и језгровито писмено изражавање. Представљање језичких појава у стрипу наставу граматике учиниће занимљивом. Говорна култура ученика може се развијати разговором о прочитаном стрипу, његовим јунацима и њиховим поступцима. Сачињавање стрипа захтева корелацију ликовног и писаног израза, па се и на овај начин могу корелирати садржаји из више наставних предмета.

Увођењем стрипа у наставни рад на часовима енглеског језика у основној школи развија се способност читања, али и комуникација у одељењу. Стрип може бити повод за коментар, изношење својих ставова, разматрање поступака јунака и догађаја приказаних у сликама. То је посебно функционално на часовима страног језика на којима је разговор веома важан за учење усменог говора.

Предности употребе стрипа у разредној настави језика и књижевности су бројне:

- развија визуелну перцепцију ученика,
- подстиче ученике у области усменог и писменог изражавања,
- доприноси развоју комуникационих компетенција,
- подстиче очигледност и континуитет у савладавању вештине читања и писања, као и усвајању значења речи и њеном озвучавању,
- доприноси функционалности стеченог знања у области усвајања граматичких садржаја,

- доприноси снажнијем емоционалном доживљају књижевног дела и потпунијој карактеризацији ликова путем визуелних „описа“ ситуација, поступака, понашања и говора ликова,
- актуелизује и чини очигледним садржаје страног језика,
- негује истраживачки дух, богати машту, мисао и речник,
- подстиче ликовно и литерарно стваралаштво ученика.

Стрип у настави може бити од велике помоћи при учењу многих садржаја, може бити вид забаве, интелектуалне и језичке игре у време доколице, вид наставног средства у отклањању и решавању сукоба, препознавању конфликтних ситуација. Значајно подстиче интелигенцију, развија љубав према традицији и вери, јача интересовање за прошлост, развија визуелну перцепцију, оштри пажњу и чини је сталном. Истовремено, стрип треба да буде присутан у настави и због хумора, задавности, краткоће и спонтаности којом се намеће.

Будућа истраживања о коришћењу стрипа у настави могла би бити усмерена ка проучавању и анализи уџбеника и образовног материјала за предмете Српски језик и Енглески језик у разредној настави, односно њихове анализе са аспекта коришћења стрипа (да ли је стрип присутан, у којој мери, и на који начин се може користити у обради којих садржаја) и његове функције у побољшању наставе језика и књижевности уопште.

ЛИТЕРАТУРА Грујић, Т. (2014). Змајев Невен и зачетак српског стрипа за децу. *Дейинство, 2. Међународни центар књижевности за децу* (стр. 93–104). Нови Сад: Змајеве дечје игре.

Опачић З. (2014). Стрип. У: П. Пијановић (ур.), *Лексикон образовних термина*. Београд: Учитељски факултет.

Педагошки речник 2 (1967). Београд: Завод за издавање уџбеника СР Србије, Институт за педагошка истраживања.

Петровачки, Љ., и Савић, М. (2012): Стрип у настави граматике. *Методички видови часописа за методичку филолошких и других друштвено-хуманистичких предмета*, 3, 11–27.

Петровић, Т. (2014). Визуелна поетска форма (слика, сликовница, стрип, игра знацима). *Дейинство, 1. Међународни центар књижевности за децу* (стр. 110–117). Нови Сад: Змајеве дечје игре.

Поткоњак, Н., и Шимлеша П. (ур.) (1989). *Педагошка енциклопедија 2*. Београд: Завод за издавање уџбеника.

Стакић, М. (2015). Улога и значај карактеризације у тумачењу књижевних ликова. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, XLV (4), стр. 293–311.

Хант, П. (2013). *Тумачење књижевности за децу*. Београд: Учитељски факултет.

Crnković, М. (1987). *Sto lica priče*. Zagreb: Školska knjiga.

Draginčić, S. i Zupan Z. (1986). *Istorija jugoslovenskog stripa I – do 1941. godine*. Novi Sad. Forum. Marketprint. https://www.rastko.rs/strip/1/zupan-draginacic_1/index_1.html. Posećeno 11.02.2017.

Ignjatović, S. (1975). Poetizam stripa. *Polja, časopis za kulturu, umetnost i teoriju*. http://polja.rs/wp-content/uploads/2016/07/Polja-196-197_4_9.pdf. Posećeno 13. 2. 2017.

Kerneža, М., i Kovdigel Aberšek, М. (2016). Strip – metoda, ki fantom omogoča uspešnejšo interpretacijo mladinskega literarnega besedila. *Revija za elementarno izobraževanje* št. 2. www.pef.um.si/.../REI%207%202%20web%20cl%208.pdf. Posećeno 7.2.2017.

Lazzarich, М., Томљеновић, З. (2011). Могућности употребе стрипа у развоју комуникацијске компетенције. *Настава и васпитање*, 1. Београд: Педагошко друштво Србије, стр. 5–22.

Lučić, К. (2005). *Prožimanje riječi, slike i glazbe u metodici književnosti u razrednoj nastavi*. Zagreb: Školska knjiga.

Scott, Mac Cloud (2005). *Kako čitati strip – nevidljivu umjetnost*. Zagreb: Mentor.

ИЗВОРИ

Невен, https://www.rastko.rs/strip/1/zupan-draginacic_1/neven_1.html. Posećeno 20. 2. 2017.

Мали Принц, HappyNoviSad, преузето са <http://happynovisad.com/strip/popularni-mali-princ-u-strip-formi.5519.html>. Posećeno 12. 02. 2017.

Мали принц, Макарт, преузето са http://www.makart.rs/knjige/knjiga_mali_princ_strip_2824. Posećeno 12.2.2017.

Именице, Показивач, преузето са <http://www.pokazivac.com/strip-u-nastavi/>. Posećeno 11.02.2017.

Цветковић, М. и сар. (2010). *Читанка за пређи разред*. Београд: Едука.

Naomi Simmons. *Engleski jezik za četvrti razred osnovne škole*. Beograd: Novi Logos.

BUBA D. STOJANOVIĆ

DANIJELA B. MIŠIĆ

UNIVERSITY OF NIŠ, FACULTY OF PEDAGOGY

ZORICA V. CVETANOVIĆ

UNIVERSITY OF BELGRADE

TEACHERS' TRAINING FACULTY

SUMMARY

COMICS IN LANGUAGE AND LITERATURE TEACHING
IN LOWER PRIMARY SCHOOL GRADES – INSTRUCTIONAL POTENTIAL

The purpose of this paper is presenting possibilities for using comics in teaching mother tongue, literature and linguistic culture in foreign language teaching, specifically the English language. Comics in teaching can motivate students to experience literary creation, to comprehend grammatical categories and spelling rules more completely or to be the feedback on the experience of what has been read. They boost the reading perception of students and develop students' ability to separate the key segments which are represented by picture and text. In modern age, dominated by digital media, comics surely deserve a special place in teaching in order to consolidate the value of books.

The paper presents elements of comics, their structure and role in teaching language and literature. Comics are visual aids for communication characterized by time dimension which is achieved by ordering scenes, which makes them similar to film. Their important characteristic is simultaneous expression by picture and text, which makes it a powerful aid in teaching language and literature. Dialogues are typical for comics, as well as dynamic storyline, which makes them especially interesting to students. Brief remarks on the historical development of comics are given because of the review on their general development, as well as on the possibilities for their application in teaching.

The reading crisis occurs when children start school because they are supposed to acquire complex mental skills—technique of reading and writing. When aversion to the written media is obvious, comics can be of great help. The paper illustrates the use of comics in teaching literature, grammar, and linguistic culture as the motivational tool for reading and analysing a literary text. Special emphasis is placed on the possibilities of motivation to experience literary creation. Stimulated by comics, with compulsory reading, students can

experience the work in pictures, which they will individually build up later, by reading the complete work.

By reading comics in teaching of other subjects, especially English classes in primary school through communication of characters and visual experiences, students develop communication skill, while the pleasure which occurs after reading allows expression of individual characteristics of children and encouragement of creativity. Dialogues in comics make students an active recipient in mastering the language. Language learning, both mother and foreign language, thus becomes more interesting and it successfully enables the student to master the language in the practical sense.

KEYWORDS: comics, Serbian language teaching, English language, application of comics in teaching.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).